

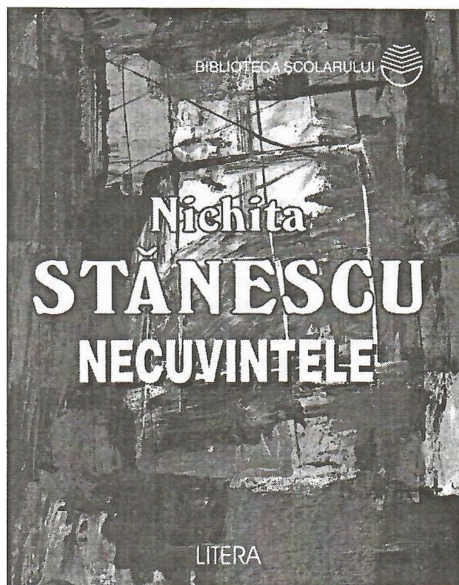
VENIREA PERPETUĂ A LUI NICHITA STĂNESCU LA CHIȘINĂU

Vlad POHILĂ

O mai fi fiind, cu certitudine, la Chișinău, destule persoane care țin minte acel octombrie 1976.

Evenimentele culturale de anvergură și de calitate, ferite de grosiere mesaje propagandistice, erau pe atunci cu mult mai puține decât acum: vreo premieră la Teatrul *Lucefărul*, un spectacol al ansamblului *Joc* sau un concert cu parti-

Igor Vieru, Mihai Grecu... Mai veneau unii mari artiști din Rusia. Astfel, în drum spre Bulgaria, unde îi plăcea să se odihnească pe țărmul Mării Negre, făcea, din când în când, scurte escale la Chișinău, Vladimir Visoțki – de obicei prezenta spectacole de muzică și poezie la Teatrul de vară. Alți artiști din Rusia și Ucraina - dramatici, de operă sau de balet, de muzică ușoară, folclorică ori de revistă, cu precădere de mîna a doua, veneau cu duimul și la Chișinău, și la Briceni sau Comrat, avînd pretutindeni asigurată cea mai caldă primire. Dintre „străini-străini” poposea uneori, deja în sens invers – în drum spre Moscova, Kiev ori Crimeea - o voce distinctă, extrem de plăcută, o foarte simpatcă interpretă de muzică ușoară bulgărească, Lili Ivanova; un cîntăreț polon, nu mai puțin simpatc, cu înfățișare de Cristos și cu voce divină – Czeslaw Niemien, grupuri muzicale obscure din Ceho-Slovia, Ungaria, Germania „democrată”, alți poloni, alți bulgari... Așadar, mai ales artiști din „lagărul socialist”, din țările considerate oficial frățești, inclusiv din orașele fostei Iugoslavii, care era mai puțin frățească și mai puțin socialistă. Însă nimic românesc – spectacol teatral sau muzical, expoziție de artă plastică, gală de filme, vînzare de carte sau de discuri – nici măcar aceste modeste posibilități nu erau fructificate la noi, fiind pur și simplu interzise în Basarabia.

ciparea lui Nicolae Sulac, a artiștilor din proaspăta formație *Mugurel*, cu Maria Drăgan, vreo expoziție de lucrări ale lui

* * *

Tocmai pe acest fundal al unei totale îngrădiri de valorile românismului a sosit la Chișinău Nichita Stănescu, în octombrie 1976. Era Nichita, desigur, și printre basarabeni, un poet cunoscut, apreciat, iubit. Poate chiar mai mult decât Adrian Păunescu, celebru grație cenaclului său *Flacăra*, prezent în majoritatea caselor, în fiecă zi de joi seara. (Adînci plecăciuni italianului Marconi – sau rusului Popov? nu mai contează! – pentru că au pus în serviciul omenirii efectul interferenței undelor hertziene, mai simplu spus – pentru că au inventat radioul!). Poate la fel de mult ca și Marin Sorescu, cunoscut și ca poet, și ca dramaturg – iarăși datorită Radioului, emisiunilor *Moment poetic* și *Teatru radiofonic*. Cîndva, cineva, ar trebui să dedice un imn de slavă, o odă înălțătoare, de grațitudine, posturilor Radio București și Radio Iași, din anii '60-'70-'80, căci ele au ținut cel mai sigur nestinsă făclia limbii, literaturii și culturii românești aici, în condițiile unei adevărate prigoane a tot ce era românesc. Un nume de referință în literatura română de atunci era și Eugen Barbu, cu *Principele* și *Caietele Principelui*, dar și cu revista „sa”, extrem de solicitată, *Săptămîna* (desigur, alta decât cea fondată și condusă ulterior de Viorel Mihail!). Și cum veni vorba de popularitate, aș mai aminti de Marin Preda: *Delirul* său îi pune pe jar pe ocupanții sovietici și pe acoliții acestora, concomitent generînd, însă, un elan extraordinar în sufletele basarabenilor cu simțire românească, entuziasm ce era să fie întărit foarte curînd și de *Cel mai iubit dintre pămînteni*. *Flacăra* și *Săptămîna* erau categoric niște reviste foarte bune pentru acele timpuri, posibil mai ales pentru noi, basarabeni; oricum, ele constituiau și niște trepte în urcuș spre publicații „și mai și” – *România literară*, *Viața Românească*, *Luceafărul* din

București ori *Steaua* din Cluj, dar și *Manuscriptum* ori *Secolul 20*.

Scriu aceste rînduri și parcă îi văd pe unii – pe regretatul Leonard Tuchilatu sau pe veșnic tînărul și inepuizabilul la talente Andrei Vartic – stînd la coadă, la etajul doi al Bibliotecii Republicane „Krupskaia” (astăzi, Biblioteca Națională), să împrumute ultimul număr sau toată colecția revistei *Secolul 20*. O excelentă publicație de spiritualitate străină, pe potrivă gradului de cultură al diriguitorilor ei, Ștefan Augustin Doinaș, Dan Hăuliță, Zoe Dumitrescu-Bușulenga ș.a. Aici se publicau, fie și fragmentar, cele mai noi traduceri: poezie, proză, eseuri. Pentru noi, tîlmăcirile erau, bineînțeles, o punte spre spiritualitatea străină, dar și o șansă în plus de a savura splendorile limbii române. Spunînd „spiritualitatea străină”, mă refer, în primul rînd, la cea occidentală, dar aceasta nu o excludea nici pe cea orientală, nici pe cea rusă. Da, mulți dintre noi, trăitori într-un stat unde rușii erau peste tot primii (dacă nu *totul...*), grație revistei *Secolul 20* au putut vedea, bunăoară, un cu totul alt Dostoievski decât era prezentat marel scriitor-filozof în critica literară rusă, sovietică. Dacă nu mă înșel, tot aici a fost publicat în premieră românească Mihail Bulgakov – *Maestrul și Margareta*, apoi *Roman teatral*, mai tirziu *Ouăle fatale* etc. În original M. Bulgakov era, de fapt, inaccessibil: revista *Moskva* din 1966, care tipărise în premieră absolută *Maestrul și Margareta*, era ferfenită – și la „Krupskaia” din Chișinău, dar și la „Lenin” din Moscova – Biblioteca Centrală de Stat a Rusiei, și mai curînd la fel era în toate bibliotecile similare.

Ce se mai citea pe atunci din traduceri? O da, *Love Story*, de Erich Segal, un evreu american, profesor de latină la nu mai știu care reductabilă universitate din SUA. Apoi: *Vă place Brahms?* de Francoi-

se Sagan, *Pe aripile vântului* de Margareth Mitchel, *Papillon*, *Grand Canaria* – mă ierte autorii acestor din urmă romane, dar am uitat cum îi chema! Numele altor scriitori descoperiți în acea epocă, peste ani, aveau să devină emblematice: Gabriel Garcia Marquez, cu *Un veac de singurătate* și *Toamna Patriarhului*, în transpunerea lui Darie Novăceanu, filozoful Alvin Toffler, cu *Șocol viitorului...* George Orwell sau Claude Levi-Strauss, ca și Dumitru Țepeneag, Paul Goma ori Aleksandr Soljenițin erau cunoscuți din lecturile pe calea undelor, oferite generos de Radio Europa Liberă.

* * *

O tempora, o mores! Ce timpuri, Doamne, ce pasiuni, ce gusturi literare mai erau pe atunci!... Cel mai curios e că amalgame de opere, autori, curente, respectiv, gusturi - de felul celui prezentat mai sus - conviețuiau în bună pace. Cine citea cu regularitate *Săptămîna* lui Eugen Barbu nu era suspectat a fi incapabil să disece și eseurile din *Secolul 20*; cine se topea de dragul lui *Love Story* ajungea cu siguranță să prindă și mesajul magico-realist din *Toamna Patriarhului*; cine adora poezia civică, naționalistă ori sentimentală a lui Adrian Păunescu nu era catalogat ca un ageamiu printre *Ne-Cuvintele* lui Nichita Stănescu.

Îndrăznesc să afirm că în acele vremuri Nichita Stănescu era un poet realment popular, iubit de mulți, de foarte mulți... Această axiomă s-a învederat și atunci cînd a venit poetul la Chișinău, ca participant la „Zilele literaturii sovietice” – în temeii, un festival internațional de poezie. Evenimentul adunase poeți din mai toate republicile sovietice (erau 15 de tot), precum și din vreo 10 țări comuniste, „frățești”, aceștia fiind antrenați în diferele „activități de creație”, cum ar fi niște vizite în fabrici sau în colhozuri – pentru

a-și recita versurile în sinul clasei muncitoare, dar și pentru a gusta bucatele și vinurile moldovenești, cum s-a întîmplat după vizitarea casei-muzeu a fabulistului Alexandru Donici de lingă Orhei. Manifestarea de vîrf a constituit-o, cred, recitalul de poezie, ținut de scriitorii invitați, într-o seară, la Filarmonica din Chișinău. Un regulament ad-hoc prevedea că fiecă poet citea o poezie în limba sa, iar alta era citită în traducere rusă. Nu am nici o îndoielă că Nichita Stănescu era în acea seară declamatorul cel mai așteptat. În sfîrșit, a apărut pe scenă, și a început: „**Nimic nu este altceva...**”. Chiar după primele cuvinte rostite de poet, sala a izbucnit în aplauze – aplaudau tineri, aplaudau oameni în vîrstă, erau în sală și profesori de ai noștri de la Universitate, unii care nu și manifestaseră niciodată, în nici un fel, dragostea pentru limba română, pentru literatura română. Cei mai mulți spectatori au perceput, neîndoios, aceste cuvinte ca un adevăr repetat pentru noi: dacă „nimic nu este altceva...”, nici Basarabia nu poate fi alta decît românească!

Am decis atunci, cu o colegă de facultate, că trebuie să-l vedem cu orice preț pe Nichita îndeaproape. În acest scop am recurs la un „tertîp”: i-am solicitat un interviu pentru *Literatura și arta* unei poete de la Riga, Daina Avotina, astfel puteam intra cel mai sigur în hotelul „Codru” (proprietate a Consiliului de Miniștri al RSS Moldovenești!), unde era cazat și Nichita. Mare i-a fost mirarea poetei letone cînd ne-a văzut în următoarea zi, în fața hotelului, cu două buchete de flori. A trebuit să-i spunem adevărul adevărat: lăsăm pretextul, adică interviul, pentru altă ocazie, eventual, cînd voi veni la Riga, iar acum vrem să-l vedem pe poetul român. „Cum adică – să-l vedeți?”, ne-a întrebat nedumerită Daina Avotina (a se pronunța [daina avotinea]). „Pur și simplu să-l vedem... să-i dăm aceste flori, să-i spunem că ne este

foarte drag, să-i mulțumim pentru poezie...”, i-am răspuns. „E și la noi în Letonia o fascinație a poeziei, o fi existind chiar și un cult pentru unii scriitori, dar aud prima dată ca cineva să dorească pur și simplu să vadă un poet”, ne-a mărturisit doamna. Ne-a înlesnit numaidecât trecerea în hotel, la etajul trei, ne-a condus pînă la camera în care stătea Nichita Stănescu și criticul literar Mircea Tomuș, redactorul-șef al revistei *Transilvania* din Sibiu. Mircea Tomuș ne-a și deschis, Nichita ni s-a înfățișat tot atunci, întorcîndu-se spre noi de la geam. A luat brațul de crizanteme, le-a mîngîiat cu un surîs de copil, surîzînd a ascultat „declarația de dragoste” pe care am făcut-o, stîngace, poeziei sale. Apoi a dus o mînă la buzele sale luminate de zîmbet, iar alta a ridicat-o făcînd un rotocol spre tavan. Am înțeles ce vrea să ne spună: că aici totul se interceptează și că ar fi mai bine să nu vorbim prea mult. Am mai stat un minut în tăcere, doi basarabeni și doi regățeni, atît de mult uniți, prin limbă și simțire, și atît de mult despărțiți de vizibile și invizibile bariere politice.

Atunci, la Chișinău, l-am mai văzut o dată pe Nichita Stănescu - seara tîrziu, la Gara Mare, mergea cu trenul la Moscova, ca să asiste la lansarea unui volum de poezie a sa tălmăcită în limba rusă. El conducea foarte multă lume, dintre scriitorii pe care îi mai întîlnisem pe străzile capitalei basarabene erau Pavel Boțu, Liviu Damian, Petru Zadnîpru, Aureliu Buisuioc, Gheorghe Vodă, Mihai Cimpoi etc. Atunci am cunoscut-o mai îndeaproape pe Leonida Lari - nu știu cum s-a întîmplat, am condus-o tocmai eu acasă, locuia la un cămin în cartierul Botanica și era extrem de răvășită.

Mulți dintre cei care l-au văzut pe Nichita Stănescu povestesc de obicei despre o lumină emanată de chipul său. Mie (dar și colegei mele, cu un ochi la sigur mai ager), mi-a rămas în memorie o *sfir-*

șeală de pe fața poetului. Poate și pentru că atunci cînd l-am văzut la hotel Nichita era, vădit, după o lungă noapte de nesomn, posibil și de singurătate, posibil în compania fumului de țigară și a aburilor de vin moldovenesc. Și doar mai erau încă șapte ani pînă la 13 decembrie 1983.

Pe Daina Avotina am mai întîlnit-o la Riga, repetîndu-i marea mea recunoștința pentru bunăvoință, pentru dezinteresata-i complicitate în săvîrșirea unui extraordinar act cultural, estetic dar, în primul rînd - sufletesc. Am stat în una din faimoasele cafenele de la Riga, cu ea și cu poetul Leons Briedis, acest excelent traducător din poezia românească și din alte literaturi ale națiunilor vorbitoare de limbi romanice. La un moment dat, Daina Avotina a prins a-i povesti lui Leons ceva despre Nichita Stănescu, precizînd pentru mine că o face pentru a-i înlesni traducerea unor poezii în limba letonă. „Este foarte important să citești un poet în original, așa, ca Dvs., sau ca Leons al nostru. Dar pentru a-i înțelege opera, contează mult să cunoști un poet pe viu, să-l vezi măcar o dată...”, mi-a zis dînsa. l-am povestit lui Leons Briedis cum „l-am cunoscut” și eu pe Nichita Stănescu la Chișinău, mai multe amănunte despre aflarea lui în Basarabia. Leons avea pregătit pentru tipar un manuscris cu tălmăcirii din Nichita, mi-a mărturisit că are dificultăți la alegerea denumirii, căci îi plac toate titlurile cărților lui Stănescu, dar *Necuvintele*, de pildă, sintagma cea mai tentantă, în letonă sună străin, ciudat, chiar absurd. Cînd a auzit despre recitalul de la Filarmonica din Chișinău, a declarat brusc: „Asta e - *Nimic nu este altceva*. Nici Letonia nu este altceva, nu este o colonie rusească, așa cum cred unii...” În 1977 la Riga a apărut cartea de poezii a lui Nichita Stănescu, în traducerea lui Leons Briedis. Volumul se numește în letonă *Nekas nav cits*, adică *Nimic nu este altceva*.